

Barnkonventionen på samhällsagendan?

En studie om förekomst av konventionen i svensk tryckt press och på webb

Ann-Sofie Magnusson, Monica Eriksson

Ann-Sofie Magnusson, Filosofie doktor, Universitetslektor, Institutionen för vårdvetenskap och hälsa, Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet.

E-post: ann-sofie.magnusson@gu.se

Monica Eriksson, Politices doktor, Professor, Institutionen för hälsovetenskap, Högskolan Väst. E-post: monica.eriksson@hv.se

Sverige ratificerade FN:s konvention om barns rättigheter, barnkonventionen, 1990. Juni 2018 beslutade riksdagen att göra barnkonventionen till svensk lag. Barnkonventionen har således varit en del av svenska samhället under trettio år. Huruvida människor känner till detta kan hänga samman med i vilken utsträckning svenska medier uppmärksammat barnkonventionen och dess eventuella status som svensk lag. En utgångspunkt är mediernas roll i samhället. Det handlar om att ge information, granska makt, visa på olika uppfattningar och skapa underlag för debatt och beslut. I studien undersöks om barnkonventionen omnämns i svenska medier, ifall det nämns med koppling till lag och ifall det sker förändringar över tid.

In 1990, Sweden ratified UN: s The Declaration of the Rights of the Child. In 2018, the Swedish parliament decided to make the declaration Swedish law. The declaration have been a part of Swedish society in thirty years. Whether people are aware of this can be related to in what extent media have payed attention to the declaration and its possible status as Swedish law. A starting point is the role of media in society. It is about providing information, reviewing power, showing different views, and providing basis for debate and decisions. The study examines whether the declaration mentioned in Swedish media, if it mentioned in connection with law and if changes occur over time.

Inledning och bakgrund

Sommaren 2018 beslutade Sveriges riksdag att inkorporera Förenta nationernas (FN) barnkonvention till svensk lag från och med 2020. Barnkonventionen antogs av FN 1989 och Sverige ratificerade den året därpå. Att ta tillvara barns rättigheter och värna unga har stöd i svensk lagstiftning och bland olika berörda aktörer. Diskussioner har dock pågått om hur starkt stödet är redan i gällande

lagstiftning och om vägen att göra barnkonventionen till svensk lag är rätt väg att gå för att ytterligare stärka barns rättigheter.

Forskning har visat att de frågor som lyfts på mediernas dagordning uppfattas som viktiga samhällsfrågor (McCombs 2006). Eftersom arbetet med barnkonventionen och det svenska samhället har pågått länge och fortfarande är under utredning, är det av intresse att studera dess förekomst i svenska medier. Det handlar dels specifikt om barnkonventionen och om dess kommande ställning som svensk lag uppmärksammas, dels kan det också antas handla om huruvida barns rättigheter allmänt uppmärksammas.

Barns rättigheter och möjligheter

Barnets rättigheter handlar om att tillvarata barns och ungas rättigheter och intressen i samhället. FN:s konvention om barns rättigheter, barnkonventionen, består av 54 artiklar, varav 41 slår fast barns rättigheter. Unicef¹ anger fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas i frågor som rör barn:

- Artikel 2: ”Alla barn har samma rättigheter och lika värde.”
- Artikel 3: ”Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn.”
- Artikel 6: ”Alla barn har rätt till liv och utveckling.”
- Artikel 12: ”Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.”

Bartley (1998, 2001) beskriver hur barns rättigheter även kan betraktas i termer av rättigheter för barnet som objekt respektive rättigheter för barnet som aktör. Objektperspektivet innebär att barn ses som ett objekt i behov av kunskap, omsorg och skydd. Aktörsperspektivet innebär att barn ses som aktiva subjekt, aktörer med eget handlingsutrymme. Barns rättigheter som aktörer är direkta. Båda perspektiven förekommer i barnkonventionen.

Även i svensk lagstiftning kan barns rättigheter både som objekt och som aktör ses. Personal som i sitt arbete möter barn *ska* anmäla till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn riskerar att fara illa (SFS 2001:453 kap 14 §1). Formuleringen innebär alltså en skyldighet i och med att dessa yrkesverksamma som möter barn ska anmäla, medan *alla* bör göra det samma (SFS 2001:453 kap 14 §1c). Lagstiftningen lyfter också att barn ska mötas som enskilda individer med egna tankar och omständigheter. Om ett barn är patient inom hälso- och sjukvården ska barnets inställning till vård och behandling undersökas och hänsyn tas, med utgångspunkt till barnets mognad (SFS 2015:821 kap 4 §3).

Området omfattar alla verksamheter där barn är berörda, till exempel utbildningspolitiken, migrationspolitiken, kulturpolitiken och socialtjänstpolitiken

1. <https://unicef.se/barnkonventionen>

(Regeringen, 2016). Målet för den svenska Regeringens barnrättspolitik är att barn och unga ska respekteras och ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande (Regeringen, 2014). Såväl olika organisationer och politiker som FN har lyft frågan om att Barnkonventionen borde bli lag. Sveriges Riksdag fattade ett historiskt beslut den 13 juni 2018 då den röstade ja till att göra barnkonventionen till svensk lag att träda i kraft från 1 januari 2020.

Barnkonventionen och Sverige

Som ett av de första länderna i världen ratificerade Sverige barnkonventionen i juni 1990. Ratificeringen innebar en skyldighet för Sverige att göra sitt yttersta för att följa konventionens artiklar. Sverige har låtit delar av barnkonventionen omarbetas och införlivas i svensk lag, så kallad transformering. Från den 1 januari 2020 kommer barnkonventionen istället som helhet bli svensk lag, så kallad inkorporering.

Sverige har ansetts vara ett föregångsland när det gäller barns rättigheter, men en granskning av Heimer och Palme (2016) av barnrättspolitiken visar att lagstiftarna mer sett till föräldrars rätt än till att identifiera barns egna röster. Heimer och Palme (2016) förespråkar att barnrättspolitiken behöver involveras i välfärdspolitiken för att leva upp till barnkonventionens intentioner.

Barns rättigheter är, som det tidigare getts exempel på, något som tydliggörs i svensk lagstiftning. Men *hur* rättigheterna ska stärkas har det rått delade meningar om.

Den så kallade Barnrättighetsutredningen överlämnade sin slutrapport i mars 2016 (SOU, 2016:19). Kommitténs uppdrag var att kartlägga hur lagar och föreskrifter överensstämmer med barnkonventionen inom särskilt angelägna områden (Regeringen, kommittédirektiv, 2018:20). Utredningen utmynnar i förslaget att göra konventionen till svensk lag genom inkorporering. År 2017 lämnade Regeringen ett förslag till Lagrådet om att fullfölja utredningens förslag och göra barnkonventionen till svensk lag (Regeringen, 2017).

I propositionen (2017/18:186) med förslag att göra barnkonventionen till svensk lag framförs flera argument. Det handlar om ett förtydligande för domstolar att *beakta* barns rättigheter, men också att *synliggöra* barns rättigheter i all offentlig verksamhet. Det betonas också att helheten och förståelse för helheten ska innebära att barnkonventionens bestämmelser ska ligga till grund för beslut även när de inte uttryckligen framgår av annan lagstiftning. En särskild utredare arbetar med en kartläggning om hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med barnkonventionen och ska redovisa sitt arbete senast 15 november 2019 (Kommittédirektiv 2018:20).

Kritik mot förslaget att inkorporera artiklar till svensk lag har framförts. Lagrådet (2017) lyfter bland annat att de brister i efterlevande av barnkonven-

tionen som påtalats inte med självklarhet efterlevs bättre för att dess artiklar inkorporeras i svensk rätt. Såväl detta som kunskap kan åtgärdas på annat sätt. Även problem lyfts. Man skriver att de flesta artiklarna är så allmänt skrivna att de inte kan tillämpas i enskilda fall. Rättstillämpningen hamnar inte enbart på domstolar utan också hos statliga och kommunala instanser som beslutar i frågor rörande barn. Lagrådet (2017) avstyrkte lagförslaget.

Barnkonventionen på agendan

Barnkonventionen finns på den politiska dagordningen. Frågan om den ska bli svensk lag berör också andra organisationer och aktörer. Sveriges kommuner och landsting (2016) skriver i sitt remissvar att man stödjer inkorporering av barnkonventionen men att frågan behöver utredas vidare. Man skriver också att införande kommer att innebära stora kostnader för kommuner och landsting. De ökade kostnaderna hänger såväl samman med det kunskapslyft som ska införas, som en förväntad ökade mängd ärenden och överklaganden. Bris (Barnens rätt i samhället) skriver i sitt remissvar (2016) att rättsosäkerheten för barn kan minska med ett stärkt barnrättsperspektiv i lagstiftningen. Man lyfter också tanken på en starkare ställning än vanlig lag, så kallad semigrundlag.

Att, som exemplen ovan visar, organisationer som såväl företräder barns rätt som instanser som ska ge stöd blir berörda kan ses som självklart. Men är det lika självklart att människor i allmänhet känner till det och spelar det någon roll? För de människor som inte känner till barnkonventionen och dess rättsliga ställning i Sverige genom egen erfarenhet eller att någon annan berättat om det, är det troligt att deras eventuella kännedom kommer via medier. Vi använder medier för att sälla i all information vi omges av. De frågor som lyfts på mediernas dagordning tenderar människor att se som viktiga samhällsfrågor att ha åsikter om (McCombs 2006). Journalisterna påverkar oss inte i vad vi ska tycka, men väl vad vi kommer att tycka till om. Huruvida människor får kännedom om diskussioner om barnkonventionen som svensk lag och vad den kan innebära för samhället, kan således hänga samman med om medierna har lyft frågan på sin dagordning.

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka i vilken utsträckning barnkonventionen, enskilt och i relation till lag, synliggörs i svensk tryckt press och på svensk webb.

Material och metod

För att undersöka i vilken utsträckning barnkonventionen förekommit i svenska medier användes databasen Medicarkivet/Retriever. Undersökningen handlar

om att studera frekvenser och förändringar över tid. Dess frekvenser ger en bild av huruvida *barnkonventionen* förekommit i tryckts press eller på svensk webb och i vilken utsträckning barnkonventionen gjort det i samma inslag som *lag* har förekommit.

Den undersökta perioden omfattar 1995 till och med juli 2018. Sökningen med avgränsningen svensk tryckt press gjordes den 9 mars 2018. Alla datum ingick och för att få med träffar med barnkonventionen oavsett ändelse användes asterix: *barnkonvention**, enskilt eller tillsammans med *lag*. På detta sätt får man en översikt i form av förekomst med möjlig jämförelse över tid. Träffar förekom från 1989, men då Mediearkivet inte var så omfattande redovisas här enbart resultat från 1995 då många tidningar och tidskrifter fanns med (Figur 1). Sökningen med avgränsningen svensk webb gjordes på samma sätt den 23 mars 2018. Här har resultat från 2002 och framåt använts (Figur 2), även om enstaka inslag fanns även 2000 och 2001. Och då avsikten var att jämföra årsvis, omfattar undersökningen perioden fram till och med 2017.

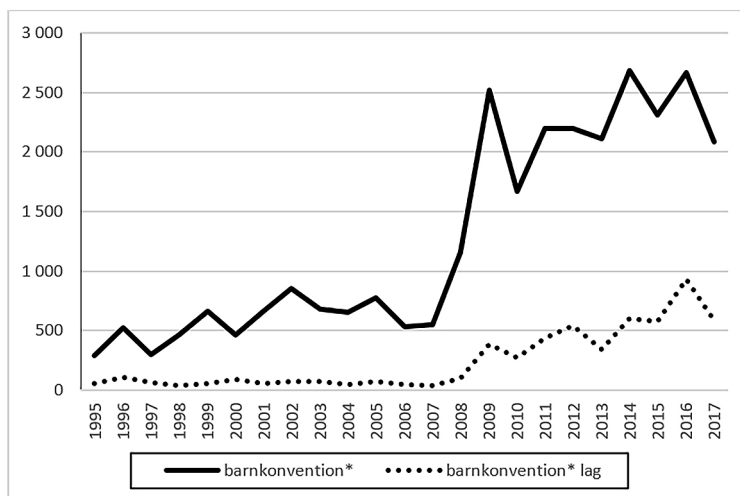
Förändringar över tid kan ha samband med förändringar i samhället. Då någon innehållsanalys inte gjorts har detta ej studerats. Men en viktig händelse som hänger samman med barnkonventionen är självklart den omröstning i riksdagen som skedde i början av sommaren 2018. Därför gjordes i augusti också en separat sökning på förekomsten i svenskt tryckt press januari till juli 2018 (Figur 3).

Resultat och diskussion

Barnkonventionen förekommer oftare i svensk tryckt press från 2009 och framåt än tidigare, men förekomsten per år varierar under hela perioden (Figur 1). Barnkonventionen förekommer tillsammans med lag i svensk tryckt press under 1990-talet och framåt, men från 2009 i betydligt större utsträckning än tidigare.

Riksdagen godkände 1 december 2010 en strategi för att stärka barns ställning (prop 2009:10:232). Här nämns bland annat att all lagstiftning som rör barn ska utformas i överensstämmelse med barnkonventionen. Barns integritet, såväl fysisk som psykisk, ska respekteras och barn ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem. Barn ska också få kunskap om barns rättigheter och vad det innebär i praktiken. Strategin ersatte en strategi från 1999 och avsikten var att bli en utgångspunkt för offentliga aktörer vid utformande av verksamheter för barn. Kanske är den ökade uppmärksamheten i press för barnkonventionen relaterad till denna strategi. Då innehållsanalys ej gjorts kan vi inte veta det, men i och med att offentliga aktörer på olika nivåer skulle ha barnkonventionen som utgångspunkt är det rimligt att det kan ha fått genomslag i olika frågor som berör barn och på så sätt omnämns i medier.

Figur 1. Barnkonventionen i tryckt svensk press, förekomst 1995-2017 (i Mediearkivet/Retriever)

Fotnot: Antal träffar i Mediearkivet i svensk tryckt press på barnkonventionen och barnkonventionen tillsammans med lag. Asterixen, *, har använts för att få barnkonvention/en/ens.

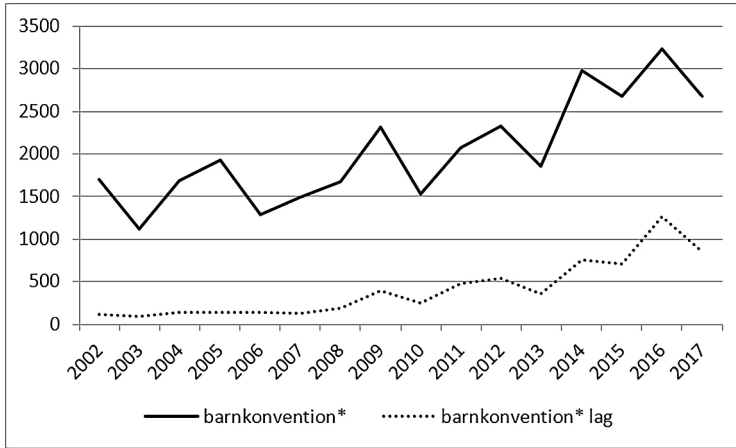
Svensk webb har inte studerats lika långt tillbaka, då webben har utvecklats mer på senare år. Även här på svensk webb varierar förekomsten (Figur 2).

Att det förekommer skillnader över tid i vilken utsträckning barnkonventionen nämns är rimligt. Uppmärksamhet kan öka när något händer kring olika ämnen, inte bara frågan om lagstiftning. Situationen för barn i olika länder kan ha uppmärksammats, liksom för barn i Sverige.

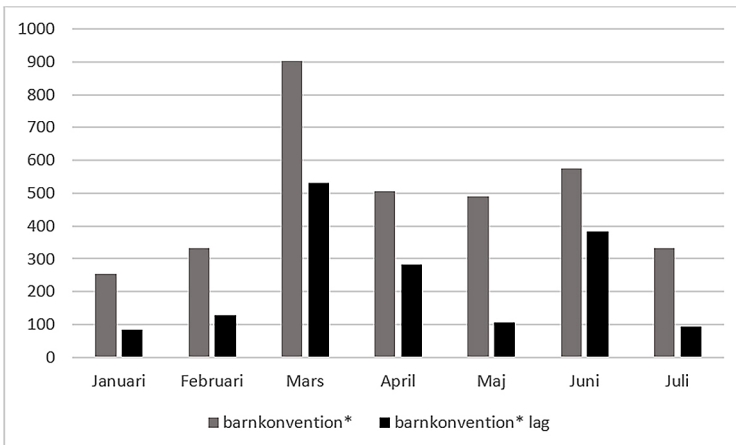
Men uppmärksammades barnkonventionen i samband med riksdagsbeslutet 2018? Vi ser (Figur 3) en särskild topp på våren, innan omröstning och beslut i riksdagen. Vi ser också att det finns en topp under våren för barnkonventionen *och* lag, en annan vid tiden för riksdagsbeslutet. Om vi utgår från svensk tryckt press det året när barnkonventionen har högst förekomst i denna undersökning, år 2016 då det förekom 2670 träffar i Mediearkivet, skulle det ge i medeltal 222,5 träffar per månad. Våren och början av sommaren 2018 var förekomst högre alla månader, i flera fall betydligt högre. Medeltalet för dessa månader blir 283. År 2016 förekom barnkonventionen och lag tillsammans 928 gånger i Mediearkivet, vilket ger ett medeltal på 77,3. De sju första månaderna 2018 var medeltalet drygt 229.

Våren 2018 är således uppmärksamheten för barnkonventionen stor i svensk tryckt press, vilket är rimligt med tanke på hur människor behöver använda medier för att få information, ta del av olika argument i en fråga och få underlag för sin åsikt.

Figur 2. Barnkonventionen på svensk webb, förekomst 2002-2017
(i Mediearkivet/Retriever)

Figur 3. Barnkonventionen i svensk tryckt press, förekomst januari-juli 2018
(i Mediearkivet/Retriever)

Att barnkonventionen förekommer såväl på den politiska agendan som på medieagendan har vi visat. Bartley (1998, sid. 240) beskriver komplexiteten i tillämpning av konventionen men inger också hopp för framtiden. ”... barnen måste ha rätten att lita på att de vuxna vidtar de åtgärder som gör att konventionens målsättning i ökande utsträckning realiseras. Det är således vi vuxna som bär ansvaret för vad som sker med konventionen.” Ett första steg är att undersöka om barnkonventionen finns på dagordningen i svensk tryckt press och på webb. Det har gjorts i den här undersökningen. Vi har också lyft den ambition

som finns att göra barn delaktiga i frågor som rör barn. Om barn får möjlighet att uttala sig i de inslag som denna undersökning omfattar vet vi inte, men det är rimligt att tro att det i så fall inte är någon i större omfattning.

Inför Almedalsveckan 2012 gjordes en medieanalys över hur barn synliggörs i svenska medier (Lokebratt, 2012). Analysen bygger på 1294 artiklar där barn i något avseende behandlas. Resultatet visar en tendens att tala om barn i negativa termer (35 %), många artiklar framställer barn som offer (N=365). Endast i 22 av artiklarna ges barn möjlighet att själva uttala sig. Vanligaste aktören som uttalar sig om barn är politiker.

Att undersökningen visar att politiker är den vanligaste aktören, kan vara en del av medielogiken som ofta innebär att elitpersoner uttalar sig. Det kan också vara en del av hur journalister skyddar ovana intervjupersoner som kan ha svårt att se konsekvenser av att medverka i medier. Vid undersökning av psykiatriområdet i Rapport i Sveriges television 1980-2006 (Magnusson, 2010) utgjordes intervjupersoner till stor del av psykiatriker. Psykiatriker förekom i stor utsträckning över hela perioden, men fler grupper tillkom under senare delen. Fler privatpersoner förekom, men också fler politiker.

Det vore således intressant att vidare studera innehåll och aktörer i medieinslag om barnkonventionen. Men också att undersöka hur journalister resonerar kring att studera frågor om barns rättigheter och möjligheten på att låta barns röster höras.

Referenser

- Bartley, K. (1998). Barnpolitik och barnets rättigheter. Monografi från sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, nr 67.
- Bartley, K. (2001). FN:s konvention om barnets rättigheter. Om perspektiv och innehåll med relevans för skolan. *Utbildning & Demokrati*, 10 (2), 25-37.
- Bris. (2016). Remissvar från organisationen Barnens rätt i samhället (Bris). Betänkandet SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag. https://www.bris.se/globalassets/pdf/remisser/bris_yttrande_sou-2016.19.pdf Hämtad 2018-11-21
- Heimer, M. & Palme, J. (2016). Rethinking Child Policy Post-UN Convention on the Rights of the Child: Vulnerable Children's Welfare in Sweden. *Journal of Social Policy*, 45, 435-452.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2003). Barns perspektiv och barnperspektiv i pedagogisk forskning och praxis. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1-2), 1-5.
- Kommittédirektiv 2018:20: Kartläggning av hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med barnkonventionen. Regeringen. Socialdepartementet.
- Lagrådet (2017) Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter. Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2017-09-06.
- Lokebratt, I. (2012). Får barnen komma till tals? Medieanalys: om barns synlighet i svensk media. Retrifer, Stockholm.

- Magnusson, A. (2010). Bilden av psykiatriområdet. Nyhetsrapporteringen i Rapport 1980-2006. Avhandling, institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.
- McCombs, M. (2006). Makten över dagordningen: om medierna, politiken och opinionsbildningen. (1. uppl., ed.). Stockholm: Stockholm : SNS förlag.
- Proposition 2009:10:232. Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. Regeringen.
- Proposition 2017/18:186. Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter. Regeringen.
- SFS 2001:453 Svensk författningssamling: socialtjänstlag 2001:453
- http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453 (Hämtad 2018-03-15)
- SFS 2014:821 Svensk författningssamling: patientlag 2015:821
- http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/patientlag-2014821_sfs-2014-821 (Hämtad 2018-03-15)
- SOU 2016:19. Barnkonventionen blir svensk lag. Betänkande av Barnrättsutredningen. Stockholm.
- Sveriges kommuner och landsting (2016) Yttrande 2016-10-07. Barnkonventionen blir svensk lag (SOU 2016:19).
- Sveriges regering. (2014). <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnets-rattigheter/mal-for-barnets-rattigheter/> (Hämtad 2018-02-23).
- UNICEF (2008). Handbok om barnkonventionen. UNICEF Sverige, Stockholm.
- United Nations (1989). Convention on the Rights of the Child. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>. (Hämtad 2018-02-25).